

**МОНГОЛ УЛСЫН ГАДААД ХАРИЛЦААНД БАРИМТЛАХ
БОДЛОГО БА ҮНДЭСНИЙ АЮУЛГҮЙ БАЙДАЛ**
DOCUMENTATION IN FOREIGN RELATIONS OF MONGOLIA
POLICY AND NATIONAL SECURITY

Цагдаагийн хурандаа А.Баасанцэрэн
Дотоод хэргийн их сургууль
Police colonel A. Baasantseren
University of Internal Affairs
baaskaa0522@Gmail.com

Хураангуй. ОХУ, БНХАУ-ын гадаад бодлого Монгол Улсад сүүлийн 20 гаруй жил хэрхэн нөлөөлж байгаа, Монгол улсын гадаад бодлогын үзэл баримтлал, үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалын өнөөгийн байдал зэргийг энэхүү өгүүлэлд тусгасан болно.

Abstract: How the foreign policies of Russia and China have affected Mongolia in the past 20 years, the current status of Mongolia's foreign policy concepts, and national security concepts are reflected in this article.

Түлхүүр үг: Монгол улсын гадаад бодлого, Үндэсний аюулгүй байдал, ОХУ, БНХАУ-ын гадаад бодлого

Keywords: foreign policy of Mongolia, national security, foreign policy of Russia and China

1. МОНГОЛ УЛСЫН ГАДААД БОДЛОГЫН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ.

Аливаа улсын гадаад бодлого зайлшгүй тухайн ороны үндэсний аюулгүй байдалтай шууд холбоотой ийм ч учираас нэн тэргүүнд Гадаад бодлогоор улс үндэстэний аюулгүй байдал хангагдаж Монгол Улсын үндэсний язгуур ашиг сонирхолд Монголын ард түмэн, соёл иргэншил оршин тогтнох, Монгол Улсын тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдал, нутаг дэвсгэр, хил хязгаарын халдашгүй байдал болон бүрэн бүтэн байдал, үндэсний эв нэгдэл, үндсэн хуульт байгууллын аюулгүй байдал, эдийн засгийн бие даасан байдал, экологийн тэнцвэрт хөгжил нь гадаад оронуудтай олон улсын эрх зүйн хүрээнд улс төр дипломатын аргаар үндэсний аюулгүй байдлаа баталгаажуулж байна.

Нөгөөтэйгүүр, улс орнуудын хөгжлийн хурд, түвшин улам бүр ялгарч, буурай, эмзэг эдийн засагтай улсуудад ажилгүйдэл, ядуурал буурахгүй байна. Зарим улс, бүс нутагт цөмийн зэвсэгтэй болох оролдлого үргэлжилж, хурцадмал байдал намжихгүй байна. Түүнчлэн уур амьсгалын өөрчлөлт, байгаль орчны доройтол хийгээд олон улсын терроризм, хүний болон хар тамхины наймаа, гоц халдварт өвчний тархалт зэрэг аюул, сорилт нэмэгдэх болов.

Монгол улс ардчилал шинэчлэл зам шилжин орж 1994 оны 6-р сарын 30-нд батлагдаж байсан бол, МУ-ын Их хурлын 2011 онд шинэчлэн батлагдаж эдүүгээ 30-аад жилийг үзэж байна “Монгол Улс гадаад улс төрийн бодлогоо хэрэгжүүлэхдээ баримтлах чиглэлийн нэгдүгээрт “ОХУ, БНХАУ-тай найрсаг харилцаатай байх нь Монгол Улсын гадаад харилцааны эн тэргүүний зорилт мөн.” гээд “Монгол Улсын гадаад бодлогын **хоёр дахь** чиглэл бол өрнө,

дорнын өндөр хөгжилтэй, хүчирхэг гүрнүүдтэй найрсаг харилцаа хөгжүүлэх явдал мөн. Энэ зорилтын хүрээнд АНУ-тай улс төрийн утгаар чухал түншийн хэмжээнд харилцана. Японтой Ази дахь гол түнш байхаар харилцана, Европт Европын холбоо бүхэлдээ, түүний дотор ХБНГУ-тай харилцахад түлхүү анхаарна, Монгол Улс бие даасан гадаад бодлого явуулах үзэл баримтлалын үндэс нь Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалд дурдсанчлан “Үндэсний аюулгүй байдлыг хангах бодлогын үзэл бодлын үндэс нь эх оронч үндэсний үзэл байна” гэж тодорхойлсон заалт юм¹. Монгол Улсын Гадаад бодлогын үзэл баримтлалд Эвсэлд үл нэгдэх, Хоёр хөрштэй эн тэнцүү харилцах, Гуравдахь хөршийн харилцаа чухал зарчимуудыг тусгасан байна.

1.Эвсэлд үл нэгдэх зарчим

Эвсэлд үл нэгдэх гэдэг ойлголтыг бид одоо бол нэлээн бүдгэрсэн гэж хэлж болохоор “эвсэлд үл нэгдэх хөдөлгөөн”-тэй заримдаа хутгаж ухаарах нь бий. Гэтэл уг ойлголт маань тэр хөдөлгөөнөөс арай өөр. Тодорхойхон хэлбэл “цэрэг улс төрийн эвсэлд нэгдэхгүй” гэсэн санаа юм. Сүүлийн үед Шанхай хамтын ажиллагааны байгууллагад элсэх тухай нэлээлд яригдаж байгаа өнөө үед элсэх нь ашигтай ашиггүй гэх мэтээр нэлээд яригдаж байна.

2. Хоёр хөрштөйгөө эн тэнцүү харилцах зарчим

Хоёр хөрштэйгээ эн тэнцүү, эрх тэгш харилцана гэсэн ойлголт одоо бидэнд байгаа. Энэ бол өмнөх үе буюу 1960-аад оноос хойш, 80-аад оны шувтарга хүртэлх үеийн үйл явдал, сургамжтай холбоотой. Бид тэр үед өмнөд хөрштэйгээ лав л 25 жил муудалцаж, толхилцож, үзэл суртлаар бие биеэ муулж, үгийн муухайгаар занаж зүхэж явсан. Нөгөө талд нь хойд ах нарынхаа өвөрт улам бүр л шигдээд байсан, Хоёр хөрштөйгөө харилцаагаа жигнээд, цэгнээд үзэхэд чухамдаа эн тэнцүү байна уу гэхээр бас л янз бүрийн юм яримаар. Улс төрийн хувьд яахав юм шиг. Нөгөө эдийн засгийн харилцаа гэдгээ, тэх тусмаа хөрөнгө оруулалт талаас нь ярих юм бол эн тэнцэх битгий хэл огт өөр, ерөөсөө хоёр шал ондоо тоо, үзүүлэлт харагдахаар шахуу тийм байдалтай байна. Одоогоор хоёр хөршийн худалдаа экспортын тэнцэл БНХАУ-тай 90 хувь, ОХУ-тай 10 хүрэхгүй хувьтай байна.

Монгол улс нь ОХУ, БНХАУ-тай найрсаг харилцаатай байх нь Монгол Улсын гадаад харилцааны бодлогын эн тэргүүний зорилт мөн бөгөөд тэдгээр улстай бүхэлдээ тэнцвэртэй харилцаж, сайн хөршийн ёсоор өргөн хүрээтэй хамтын ажиллагаа хөгжүүлнэ. Чингэхдээ энэ хоёр улстай харилцаж ирсэн түүхэн уламжлал, эдийн засгийн хамтын ажиллагааны өвөрмөц онцлогийг харгалзах;² гэж заасан байна.

3.“Гуравдахь хөрш”-ийн зарчим

Онцолж ярих ёстой нэг зүйл бол гуравдахь хөршийн асуудал. Ер нь 1990-ээд оны эхнээс 2000 он гартал шилжилтийн гэгдэх 10-12 жилийн хоорондох үнэнхүү хүнд нөхцөл байдлыг даван туулах үед “гуравдахь хөрш” гэж бөөнд нь нэрлэсэн тэр улсууд, тэр улсуудын идэвхитэй оролцож байдаг олон улсын санхүү, эдийн засгийн байгууллагууд бидний хувьд гачаал зовлонгоос аврах хүчин зүйл болсон. Тэр үүднээсээ 3 юмыг байтугай, 2 юмыг ч зэрэг, давхарлуулаад биччихэж болдоггүйн адил нэгдүгээрт хоёр хөрш, дараачийн дугаарт гуравдахь

¹ Академич П.Очирбат /Монгол Улсын анхны Ерөнхийлөгч, Монгол Германы Чуулганы тэргүүн/ Монгол улсад гадаад бодлогын үзэл баримтлалын 20 жилийн ойд зориулсан эрдэм шинжилгээний бага хуралд хэлсэн үгнээс.

² Монгол улсын гадаад бодлогын үзэл баримтлалын 14.1-д.

хөрш гэж бичихээс өөр аргагүй байсан. Гуравдахь хөршийн бодлого маань шилжилтийн үеийг туулах гадаад бодлогын хувьд хоёр хөрштэйгээ харилцах харилцаатай дүйх хэмжээний чиг баримтлал байсан юм³. 1990 оноос хойш манай улстай нагт хамтран ажиллаж байгаа оронуудаас Япон хамгийн их зээл тусламж үзүүлсэн байх жишээтэй үүний дараа БНСУ, АНУ, ХБНГУ, Турк, Энэтхэг, гэх мэт оронуудтай нягт хамтын ажиллагаа хөгжүүлж ирсэн байна.

2. МОНГОЛ УЛСЫН ҮНДЭСНИЙ АЮУЛГҮЙ БАЙДАЛ.

Монгол улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалд МУ-ын Их хурлын 2010 оны 07 сарын 15 өдрийн 48-р тогтоолоор шинэчлэн батлагдаж Үндэсний аюулгүй байдлыг 5 бүлэг 29 зүйлд хуваан ангилсан байдаг байна. Гадаадын аюулын хүчин зүйл Монгол улсын оршин тогтнохын аюулгүй байдлаар хязгаарлахгүй, эдийн засаг, нийгэм-төрийн байгуулал, иргэдийн эрх, эрх чөлөө, экологи, мэдээллийн аюулгүй байдал, хүн ам, удмын сангийн аюулгүй байдалд ч нөлөөлж байдаг. Учир нь дээр өгүүлсэн чиглэлийн аюулгүй байдлыг хангахад мөн л гадаадын хүчин зүйл, хамтын ажиллагаа чухал юм. Монгол Улсын аюулгүй байдал, үндэсний язгуур ашиг сонирхлыг олон улсын эрх зүйн хүрээнд улс төр-дипломатын аргаар хангах нь гадаад бодлогын тэргүүлэх зорилт мөн⁴.

Тиймээс Гадаад бодлогын үзэл баримтлалд тусгагдаагүй зарим санааг ҮАБҮБ-д тусгасан байна. Тухайлбал, далайд гарцгүй орны тухай, хоёрдмол харъяаллын тухай заалт ГБҮБ-д тусгагдаагүй боловч ҮАБҮБ-д тусгагдсан байдаг. Хоёр хөрштэй харилцах бодлогын хувьд гэвэл ГБҮБ-д тэрхүү харилцааг гадаад бодлогын эн тэргүүний зорилт, тэр хоёр оронтой тэнцвэртэй харилцаж, сайн хөршийн ёсоор өргөн хамтын ажиллагаа хөгжүүлнэ гэж заасан боловч “тэнцвэртэй харилцах” гэж чухам юуг хэлэхийг тодруулаагүй байдаг. Тэгвэл ҮАБҮБ-д тэнцвэртэй харилцана гэж адил зай барих, бүх асуудлаар адил байр суурьтай байхыг бус, харин хоёулантай нь “итгэлцлийг бэхжүүлэх, сайн хөршийн найрсаг харилцааг хөгжүүлэхийг хэлнэ. Эдгээр орнуудтай харилцахдаа хөрш орнуудаас Монгол Улсын үндэсний ашиг сонирхол, нэн ялангуяа үндэсний язгуур ашиг сонирхолын талаар баримталж буй бодлогыг зохих ёсоор харгалзаж байна. Монгол Улсын үндэсний язгуур ашиг сонирхолыг хөндөөгүй хөрш хоёр орны маргаанд эс оролцож, төвийг сахих бодлого баримтална” гэж тодорхой заасан байдаг⁵.

Гуравдагч хөршийн бодлогыг амьдруулахын тулд гуравдагч орнуудтай эдийн засгаар харилцах, тэдний хөрөнгө оруулалтыг бий болгох нь нэн чухал. Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалд нэг орноос оруулах гадаадын хөрөнгө оруулалт нийт гадаадын хөрөнгө оруулалтын гучин хувиас хэтрэхгүй байх бодлого баримтална гэж заасан байдаг. Энэ заалтыг амьдрал дээр хэрэгжүүлэх амар биш. Гэвч үүнийг хэрэгжүүлэх улс төрийн хүчин чармайлт, хүсэл эрмэлзэлтэй байх, тооцоо судалгаатай ажиллах чухал байна. Өнгөн дээрээ эдийн засгийн аюулгүй байдалтай холбоотой мэт боловч гуравдагч хөршийн бодлогыг баталгаажуулах нэг чухал заалт гэж боддог.

ЗХУ, БНХАУ-ын хооронд олон жил үргэлжилсэн газар нутгийн маргааныг нэг тийш шийдвэрлэх тохиролцоо 1980-аад оны эцсээр эхэлсэн билээ. Асуудлыг шийдэж амжаагүй байтал ЗХУ задран маргаантай улс орнууд хүрээгээ тэллээ. Үүнд юун түрүүн Киргизстан,

³ Ц.Гомбосүрэн /ГЯЯ-ны сайд асан, Соёлын гавьяат зүтгэлтэн, Монгол улсад гадаад бодлогын үзэл баримтлалын 20 жилийн ойд зориулсан эрдэм шинжилгээний бага хуралд хэлсэн үгнээс.

⁴ Монгол улсын гадаад бодлогын үзэл баримтлал 2011 оны Монгол улсын их хурлын 10-р тогтоол

⁵ Ж.Энхсайхан /Тусгай үүрэг гүйцэтгэгч Элчин сайд/

Казахстан, Тажикстаныг нэрлэх хэрэгтэй. Чухам ийм үндсэн дээр хамтарч асуудлаа шийдэхийн тулд 1996 онд “Шанхайн тав” хэмээх байгууллага буй болсон юм. Тэр үед уг байгууллагын гол зорилгыг цэргийн салбар дахь харилцан итгэлцэл, хил орчим дахь цэрэг зэвсгийн тоо хэмжээг харилцан бууруулах гэж томъёолж байв. 2001 онд Шанхайн тавыг зургаан орны гишүүнчлэлтэйгээр Шанхайн хамтын нийгэмлэг (ШХН) болгон өргөжүүлсэн юм. 2004 оноос уг байгууллагыг өөрийн төсөв, ажиллагааны механизмтай болгон албажуулжээ. Уг байгууллагын зорилго нь : хамтын итгэлцэл, найрамдал, сайн хөршийн холбоо, энх тайван аюулгүй байдал, бүс нутгийн тогтвортой байдлын төлөөх хамтын ажиллагаа, терроризм, салан тусгаарлал, хэт давралын эсрэг хамтран тэмцэх, улс төр худалдаа эдийн засгийн хамтын ажиллагаа гэх мэтээр тодорхойлжээ. ШХАБ 2004 оноос ажиглагчийн статус буй болгосонд хамгийн түрүүн Монгол улс нэгдэв. Гишүүнээр элсүүлэх урилгыг юун түрүүн Монгол, Туркменистан хоёр оронд тавьсан боловч түркменчүүд татгалзсан ба одоо болтол ямар ч холбоо тогтоогоогүй явсаар. Харин Монгол улс хоёр хөршийн байнгын урилга заллага, хатуу нэхлийн үр дүнд ажиглагчаар орсон юм. Дараа нь энэ нийгэмлэгт Энэтхэг, Афганистан, Пакистан, Иран улсууд ажиглагчийн статустай болсон ба Турк, Шри Ланка, Беларусь улсууд ажиглагчаар нэгдэх хүсэлтээ гаргачихаад байна.

ШХАБ-ийн анхаарлын төвд байдаг нэг хэрэг бол бүс нутгийн тогтвортой байдалд саад болж болохуйц газар нутгийн маргаантай асуудал юм. Эдгээр гишүүн орнуудын нийтлэг хилийн шугамын алинд нь ч талууд бүрнээ хүлээн зөвшөөрсөн димаркаци байхгүй. Үүнээс болж өнөөдөртөө маргаан шүүмжлэл өрнөөгүй боловч хэдийд ч хэрүүл шуугиан үүсэх магадлалтай. Иймд ШХАБ нь цэрэг улс төрийн байгууллага болохын хувьд Монгол улсын гадаад бодлогын үзэл баримтлал эвсэлд үл нэгдэх гэсэн зарчимаар энэ байгууллагад нэгдэн орох шаардлагагүй байна Монгол Улс хоёр хөрштэйгээ газар нутгын хувьд ямар нэгэн маргаан байхгүй байгаа нь одоохондоо Терроризм, Салан тусгаарлал, Хэт давралтын байхгүй боловч Үндэстний цөөнх гэгдэх Монгол улсын Баян-Өлгий аймгийн Казах иргэд Монгол хэл сурахыг хүсэхгүй, Бүх хэвлэл мэдээлэлийн хэрэгсэл нь ихэнхи нь Казахстан улсын телевизийн сувагууд нэвтэрсэн байгаа нь салан тугаарлах, Казахстан улстай нэгдэх бодлого явуулж болзошгүй юм. Одоогийн байдлаар Монгол улсын төрийн бодлого нэгдмэл залгамж чанарыг хадгалж байхгүй бол Төрийн эрх барьж байгаа нам солигдох бүрд бодлого өөрчилөгдөж байгаа нөхцөлд ОХУ нь 2014 онд Крымыг өөртэй нэгтгэсэн шиг Баян-Өлгий аймгийн Казах иргэдийн дунд Казахстан улсын нөлөөгөөр санал асуулга явуулах хэлбэрээр нэгтгэж авах санаархал байна гэсэн үг, Монгол улсын үндсэн хуулийн 2019 оны 11-р сарын 14-ны өдрийн нэмэлт өөрчлөлтөөр **Хорин дөрөвдүгээр зүйл.16-д /ард нийтийн санал асуулга явуулах. Монгол Улс өөрийн тусгаар тогтнол, нутаг дэвсгэрийн бүрэн бүтэн байдлыг үгүйсгэх аливаа оролдлогыг үл зөвшөөрөх бөгөөд мөнхүү зорилгоор ард нийтийн санал асуулга явуулахыг хориглоно;**⁶ заалт нь чухал ач холбогдолтой байна.

3. ОРОСЫН ХОЛБООНЫ УЛСЫН ГАДААД БОДЛОГО БА МОНГОЛ УЛС

ОХУ-ын Ерөнхийлөгч В.В.Путин Ерөнхийлөгчийн улс оронд тулгамдаж буй асуудлууд болон ач холбогдол бүхий салбаруудын хөгжлийн чиг хандлага, тэдгээрт баримтлах бодлогын талаар “Орос орон туулах ёстой сорилтууддаа бэлтгэж байна”, “Орос орон: Үндэстний

⁶ Монгол улсын үндсэн хуулийн нэмэлт өөрчлөлт 2019 он.

асуудал”, “Хүчирхэг байх нь Орос орны үндэсний аюулгүй байдлын баталгаа мөн”, “Шударга явдлыг тогтоох нь оросын нийгмийн бодлого мөн”, “Ардчилал ба төрийн чанар”, “Бидэнд шинэ эдийн засаг шаардлагатай байна” болон “Орос орон болон өөрчлөгдөж буй дэлхий” зэрэг 7 нийтлэл бичсэн нь түүний баримтлах бодлогын “зураг төсөл” хэмээн ойлгож болох юм. ОХУ-ын гадаад бодлогын талаар баримтлах бодлого юуны түрүүнд хөрш зэргэлдээ улсууд, нэн ялангуяа тус улсаас тодорхой хэмжээнд хараат Монгол улсын хувьд ихээхэн чухал байна. В.Путины хамгийн сүүлийн буюу 7 дахь өгүүлэл болох “Орос орон болон өөрчлөгдөж буй дэлхий” өгүүлэл нийтлэгдсэн нь тус улсын судлаачдаас гадна бусад улсуудын анхаарлыг ихэд татав⁷. Өгүүлэлд В.Путин улс орны халдашгүй дархан байдлыг дэмжихээ илэрхийлж улс орны дотоод хэрэгт бусад улсууд оролцох нь олон улсын эрх зүйн хэм хэмжээг зөрчсөн ноцтой үйлдэл хэмээн зарлажээ. Тэрээр НҮБ-ын ямар нэгэн дэмжлэггүйгээр аливаа улсын дотоод хэрэгт оролцох эсвэл улс төрийн нөлөөлөл үзүүлэх нь байж боломгүй зүйл хэмээн үзэж буйгаа дурдаж Арабын орнуудад өрнөж буй бослого хөдөлгөөний талаар Өрнөдийн улсуудын баримталж буй бодлогод ихээхэн шүүмжлэлтэй ханджээ. Түүнчлэн НАТО-гийн Ливи улсад явуулсан цэргийн ажиллагааг хүмүүнлэгийн бус харин “илэрхий хуурмаг үйл ажиллагаа” хэмээн томъёолов. Энэхүү байр суурийнхаа илэрхийлэл болгож тус улс Сирийн асуудлаар НҮБ-ын Аюулгүйн зөвлөлийн тогтоолын төсөлд хориг тавиад байгаа билээ. Цаашилбал, Өрнөдийн орнууд, түүний дотор АНУ нь ОХУ-ын баримталж буй НАТО-гийн тэлэлтийн эсрэг байр суурийг үл хэрэгсэж Европ тивд пуужингийн довтолгооноос хамгаалах систем байршуулж буйг ихэд шүүмжлэв. Энэхүү өгүүллийнхээ төгсгөлд АНУ “дийлдэшгүй” болохын тулд бусад улсыг эмзэг болгож буйд сэтгэл зовниж буйгаа илэрхийлжээ. Уг илтгэлээс ОХУ-ын гадаад бодлогын ойрын зорилтуудыг дараах байдлаар тодорхойлж болохоор байна. Үүнд:

- Арабын улсуудад гарсан бослого хөдөлгөөний улмаас зогсонги байдалд ороод байсан Ойрхи Дорнодын бүс нутгийн улсууд болон ОХУ-ын эдийн засгийн хамтын ажиллагааг сэргээж Израйль-Палестины энхийг яриа хэлэлцээг дэмжих;
- 2012 оны 09 дүгээр сард Владивосток хотноо зохион байгуулагдах Ази-Номхон далайн бүс нутгийн эдийн засгийн хамтын ажиллагааны дээд хэмжээний уулзалтыг Сибирийн бүс нутгийг хөгжүүлэх болон БНХАУ-тай харилцаагаа ойртуулахад ашиглах;
- Ази Номхон-Далайн бүс нутгийн улсуудтай харилцаагаа өргөжүүлэх, түүний дотор БНХАУ-тай хамтын ажиллагаагаа гүнзгийрүүлэх;
- Зэвсэгт хүчний бүх анги нэгтгэлийг сүүлийн үеийн дэвшилтэт технологи бүхий зэвсэглэлээр хангах. Энэхүү бодлогын хүрээнд ойрын 10 жилийн хугацаанд зэвсэглэлд шинээр 400 тив алгасагч пуужин, 50 байлдааны хөлөг онгоц, 2300 танк, 100 цэргийн зориулалттай сансрын төхөөрөмж, болон 10 Искандер загварын пуужингийн цогцолборын иж бүрдэл нэмж авах аж;
- Тэнгисийн цэргийн хээрийн сургуулилт болон харуул хамгаалалтаар дамжуулан өөрийн сүр хүчийг гадаадад нэн ялангуяа хойд туйлын бүсэд харуулах зэрэг асуудлууд багтжээ.
- Эдийн засгийн гадаад бодлогыг эрчимжүүлэх, гадаад зах зээлд гарах шинэ шинэ гарц хэрэгтэй гэжээ.

⁷ Московские новости сонин 2012 оны 02 дугаар сарын 27-ны өдрийн нийтлэлээс

2015 оны сүүлчээр ОХУ-ын ерөнхийлөгч Владимир Путин “ОХУ-ын Үндэсний Аюулгүй байдлын Стратегийн тухай” хэмээх баримт бичигт гарын үсэг зуржээ. Ингэснээрээ 2009 онд тухайн үеийн ерөнхийлөгч Дмитрий Медведевийн баталсан баримт бичгийг шинэчилж байгаа юм. Барууны хэвлэлүүдийн бичиж байгаагаар 2009 оны хувилбарт АНУ болон НАТО-г огт дурдаагүй байсан бол энэ удаа тэднийг үндэсний аюулгүй байдалд заналхийлэгч гэж тодорхойлжээ. Энэ нь сүүлийн хэдэн жилд Барууныхан болон Оросын хоорондох сөргөлдөөн хэр өндөр түвшинд хүрснийг харуулж байна.

Орчин цагийн дэлхий дэх Орос орон Уг баримт бичигт Орос орон хүчирхэгжиж, дэлхийн хэмжээнд бие даасан гадаад болон дотоод бодлого явуулж байгаад АНУ, түүний холбоотнууд хариу арга хэмжээг авахад хүргэж байна. Энэ нь тэдний дэлхийд ноёлж буй одоогийн байдлаа хэвээр хадгалах зорилготой холбоотой гэдэг нь тодорхой юм. Иймээс эдгээр улс орнуудын зүгээс орос улсад улс төрийн, эдийн засгийн, цэргийн болон мэдээллийн дарамт үзүүлэх замаар оросыг аргагүй байдалд оруулах зорилгоор явуулж буй бодлогоо цаашид үргэлжлүүлэх төлөвтэй байна.

Тийм учраас Оросын үндэсний эн тэргүүний зорилт бол дэлхийн тэргүүлэх гүрний нэг гэдэг байр сууриа бэхжүүлэх явдал мөн. Баримт бичигт заасан тус улсын урт хугацааны үндэсний ашиг сонирхол гэдэг хэсэгт “ОХУ-ыг дэлхийн тэргүүлэгч гүрний нэг гэдэг статусыг бэхжүүлэх, мөн тэргүүлэгч гүрнүүд олон туйлт дэлхийн дэх стратегийн тогтвортой байдал болон харилцан бие биедээ ашигтай байдлаар түншлэх асуудлыг баталгаажуулахад үндсэн үйл ажиллагаагаа чиглүүлэх ёстойг” дурджээ.

“Оросын үндэсний эн тэргүүний зорилт” гэдэгт улс орныг батлан хамгаалах хүчин чадлыг бэхжүүлэх, үндсэн хуульт системийг хамгаалах, тусгаар тогтнол нутаг дэвсгэрийн бүрэн бүтэн байдлыг хадгалах, үндэсний нэгдмэл байдлыг бэхжүүлэх, иргэдийн аж амьдралыг дээшлүүлэх, соёл урлагийг хэвээр хадгалж хөгжүүлэх, эдийн засгийн өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлэх болон үндэсний аюулгүй байдлын бусад зарчмуудыг онцлон тэмдэглэсэн байна. Стратегийн зорилтуудад хүнсний аюулгүй байдалтай холбоотой “Оросын хүнсний бие даасан байдал”-ыг хадгалах гэсэн заалт нэмж оруулжээ. Үүнд оросын хөдөө аж ахуйн хөгжлийг хурдасгах, энэ салбарт ажиллаж буй хүмүүсийн бизнест засгийн газрын байгууллагууд бодит дэмжлэг үзүүлэх, тус улсад “генийн өөрчлөлттэй бүтээгдэхүүн”-ий хяналтгүй урсгал орж ирэхээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авах, газар тариалангийн салбарын өндөр мэргэжилтэй боловсон хүчнийг системтэй сургаж бэлтгэх асуудлууд багтсан байна. Генийн өөрчлөлттэй бүтээгдэхүүн (GMO-Genetically modified organism) гэдэг нь генийн инженерчлэлийн аргаар генийн бүтцийг нь өөрчилсөн организмуудын нэгдлийг хэлнэ.

Дэлхийн шинэ олон төвт дэглэм тогтоох

“Дэлхийн шинэ олон төвт дэглэм” тогтоохын төлөөх үйл явц нь дэлхий даяар болон бүс нутагт тогтворгүй байдлыг араасаа дагуулах болно. Стратегийн бичиг баримтад дурдсанаар “дэлхийн тэгш бус хөгжил, зарим улс орнуудын иргэдийн аж амьдралын тэнгэр газар шиг ялгаа, байгалийн нөөц баялаг болон худалдааны замд хяналтаа тогтоох гэсэн эрмэлзэл, зах зээл олж авах гэсэн өрсөлдөөнөөс болж одоо гарч буй мөргөлдөөн нь улам гаарах төлөвтэй байна. Улс орнуудын хооронд гарч буй сөргөлдөөн нь

хэтэрч энд тухайн улс орнуудын нийгмийн үнэт зүйлс болон хөгжлийн модель, хүний, технологийн, шинжлэх ухааны чадавх нь хүртэл татагдан орж, тооцогдох болжээ. Олон улсын тавцанд өөрийн нөлөөллийг тогтоох зорилгоор явуулж буй тэмцэлдээ улс төр, эдийн засаг, санхүүгийн болон мэдээллийн хэрэгслүүдийг ашиглаж байна. Ялангуяа нууц албадыг хүртэл энэ зорилгоор идэвхтэй ашиглаж байгааг энэ бичиг баримтад дурдаж өгчээ

Стратегийн баримт бичгийн гол агуулгыг дурдвал:

- **Оросын аюул заналын тоонд “Өнгөт хувьсгал” болон авлигыг оруулсан:** Үндэсний хэмжээний аюул заналд “өнгөт хувьсгал”, түүний хор уршиг, уламжлалт үнэт зүйлсийг нураах оролдлого болон авлигыг оруулсан байна. Баримт бичигт зааснаар Оросын газар нутгийн бүрэн бүтэн байдлыг нураах, улс төрийн үйл явцыг тогтворгүйжүүлэх зорилготой “үндсэрхэг үзэл, шашны экстремист үзэл санаан дээр суурилсан радикал бүлэглэлүүд, гадаадын болон олон улсын Засгийн газрын бус байгууллагууд, хувь хүмүүс” үүнд багтана гэжээ. Үүнээс гадна гадаадын тагнуулын байгууллагууд, террорист, экстремист байгууллагууд, гэмт хэргийн бүлэглэлүүдийг оруулсан байна.

- **АНУ-ын биологийн зэвсгийн аюул занал:** Баримт бичигт цөмийн зэвсэг эзэмших улс орнуудын тоо нэмэгдэж байгааг үндэсний аюул заналд тооцсон байна. Мөн химийн болон биологийн зэвсэг түгэн дэлгэрч байгааг ч үүнд оруулжээ. Үүнд ОХУ-ын хөрш улсуудад АНУ биологийн зэвсгийн лабораториудаа байгуулж байгааг онцгойлон дурдсан байна.

- **NATO-гийн тэлэлт:** Умард Атлантын эвслийн гишүүнчлэл Оросын хил рүү тэлж байгааг үндэсний аюул занал гэж тооцжээ. Цэрэг зэвсгийн тоо хэмжээг нэмэгдүүлэх үйл явц Оросын хөрш орнуудад дэлгэрч, “эрх тэгш, бүрэн бүтэн байдлыг харилцан хүндэтгэх” зарчим Евро-Атлант, Еврази, Ази-Номхон далайн бүс нутгуудад алдагдаж байгааг эрсдэл гэж дурдсан байна. Гэхдээ баримт бичигт ОХУ нь NATO, АНУ, Европын Холбоотой найрсаг харилцаатай байх, эрх тэгш яриа хэлэлцээр хийх сонирхолтой хэвээр байгаа ч Умарт атлантын эвсэл Норвеги, Швед, Финланд улсуудаар НАТО тэлж улмаар Украин, Гүрж улсууд эллэхэд бэлэн байна.

- **Украины нөхцөл байдал:** Украин ОХУ-ын дайны нөхцөл байдалд дариу 9 сар үргэлжилж байна Украин талд дэлхийн 160 гаруй орон дэмжиж байхад ОХУ дэмжиж байгаа 5 улс байна, түдгэлзсэн байр суурьтай 35 улсын дотор Монгол улс байгаа нь гадаад бодлогын үзэл баримттай нийцэж байгаа юм.

- **Цөмийн зэвсгийн асуудал:** ОХУ цөмийн зэвсгийн тоо хэмжээг хязгаарлах талаар зөвхөн харилцан зөвшилцсөн, олон талын яриа хэлэлцээр хийхэд бэлэн гэдгийг баримт бичигт заажээ. Энэ талаар “олон улсын аюулгүй байдал, стратегийн тогтвортой байдлыг хөндөхгүй байх нөхцлийг бүрдүүлсэн тохиолдолд” ОХУ цөмийн зэвсгээ хязгаарлах талаар ярилцахад бэлэн гэсэн байна. Үүнээс гадна ОХУ цэргийн ажиллагаанд цөмийн зэвсэг хэрэглэхээс зайлсхийх, зөвхөн дайны бус бүх арга хэрэгсэл бүтэлгүйтсэн тохиолдолд ашиглахаар заажээ.

- **Мэдээллийн дайн:** Нууц байгууллагууд олон улсын харилцаанд нөлөөгөө нэмэгдүүлэхийн тулд янз бүрийн боломжийг ашиглах болсныг баримт бичигт дурджээ. Ингэхдээ “улс төр, санхүү, эдийн засаг, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийг” өөрийн эрх ашгийн тулд өргөнөөр ашиглаж байгааг онцлон үндэсний аюул заналын жагсаалтанд оруулсан байна.

- **Цэргийн хүчийг ашиглах тухай:** Стратегийн баримт бичигт “үндэсний ашиг сонирхлыг хамгаалах” бусад арга хэмжээнүүд үр дүнгүй болсон тохиолдолд цэргийн хүч ашиглаж болохыг заажээ.

- **Мөнгө, санхүүгийн асуудал:** Оросын эдийн засгийн тогтвортой байдалд учруулж байгаа аюул занал нь голдуу өөрийн өрсөлдөх чадвар муу, байгалийн баялгаас хамааралтай эдийн засагтай байгаагаас болж байгааг дурдсан байна. Үүнээс гадна “орчин үеийн технологийн хөгжил сул, санхүүгийн системийн эмзэг байдал, төсвийн системийн тэнцвэргүй байдал, оффшор эдийн засаг, түүхий эдийн хомсдол, сүүдрийн эдийн засгийн хүч чадал, авлига, гэмт хэргийн өсөлт, бүс нутгуудын тэгш бус хөгжил” зэргийг аюул заналд тооцжээ.

- **Эдийн засгийн тогтвортой байдлыг хангах:** Стратегийн баримт бичигт эдийн засгийн хүндрэлтэй тэмцэх Оросын засгийн газрын төлөвлөгөөг тусгажээ. Үүнд төсвөө тэнцвэржүүлэх, хөрөнгийн гадагшаа урсгалыг зогсоох, инфляцийг бууруулах тухай дурдсан байна. Мөн Хятад, Энэтхэг, Латин Америк, Африкийн орнуудтай харилцаагаа хөгжүүлэхийг өндөр ач холбогдолтойд тооцжээ.

Монголын талаас тус уулзалтад Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн нарийн бичгийн дарга А.Гансүх оролцож байгаа бөгөөд уулзалтын хүрээнд ОХУ-ын Аюулгүй байдлын зөвлөлийн Нарийн бичгийн дарга Н.П.Патрушевтай уулзаж аюулгүй байдлын чиглэлээр хоёр улсын хамтын ажиллагааны талаар харилцан санал солилцжээ. Мөн Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөл болон ОХУ-ын Аюулгүй байдлын зөвлөл хоорондын хамтын ажиллагааны протоколд гарын үсэг зурлаа.

Монгол ОХУ-ын харилцаа сүүлийн жилүүдэд улам өргөн харилцаатай болж байна тухайлбал 2019 оны 9-р сард ОХУ-ын Ерөнхийлөгч В.В.Путин Монгол улсад айлчилж Монгол улс ОХУ хоорондын Иж бүрэн стратегийн түншлэлд гэрээнд гарын үсэг зурж, Халх голын ялалтын 85 жилийн ойн баярт оролцсон 2019 оны 12-р сард Монгол улсын Ерөнхий сайд У.Хүрэлсүх ОХУ-д хийсэн албан ёсны айлчлалаар Сибирын хүч-2 байгалийн хийн хоолойн төслийн хүрээнд Монгол улсаар дайруулан тавих талаар тавьсан саналыг ОХУ-ын Ерөнхийлөгч В.В.Путин Газпромын захиралд үүрэг өгч судлуулж Судалгааны үр дүнд Монгол ороны нутаг дэвсгэр дээгүүр дайруулан хийн хоолой тавих боломжтой гэж дүгнэсэн нь сүүлийн 20 гаруй жил яригдсан асуудал нааштайгаар шийдвэрлэгдэж байна.

4. БНХАУ-ын Гадаад бодлого ба Монгол Улс

Өнөөгийн дэлхийн эдийн засгаар 2-рт явж буй БНХАУ-ын байр суурь өсөхийн хэрээр гадаад бодлогынхоо шийдвэр гаргах механизмыг боловсронгуй болгох асуудал Хятадын шинэ үеийн удирдагчдын гол анхаарах сэдэв болсон. Ялангуяа “Нэг бүс, Нэг зам” санаачлагыг төлөвлөн хэрэгжүүлэхэд гадаад бодлогын шийдвэр гаргах механизм нь нөхцөл байдал, цаг үетэйгээ зохицсон байхыг Хятадын удирдлагаас шаардаж байна.

Ши Зиньпин Хятадын удирдлагад гарч ирсэнээр гадаад бодлогын хувьд хэрэгжүүлэхийг зорьж буй нэг томоохон зорилго нь БНХАУ-ыг олон улсын харилцааны системд тэргүүлэх статус бүхий их гүрэн болгоход чиглэгдэж байгаа нь тодорхой. Энэхүү зорилгодоо хүрэхийн тулд тэрээр гадаад бодлогын шийдвэр гаргах уламжлалт механизмыг шинэчлэх тал дээр дорвитой өөрчлөлтүүдийг хийгээд эхэлсэн. Түүний энэхүү шинэчлэл нь өмнөх үеийн удирдагчдын үед тогтсон системийг засаж сайжруулахаас эхлээд, гадаад бодлогын шийдвэрийн

нэгдмэл байдлыг хангахын тулд АНУ-ын гадаад бодлого, аюулгүй байдлын шийдвэр гаргах механизмыг загвар болгож байгаа ажээ. Нэг талаас тэрээр шийдвэр гаргах эрх мэдлийг өөртөө төвлөрүүлж байгаа ч нөгөө талаас шийдвэр гаргах үйл явцад оролцдог бусад тоглогчдын үйл ажиллагааг ч дэмжин ажиллахад анхаарч байгаа нь судалгааны явцад нотлогдож байна. Ялангуяа шийдвэр гаргах үйл явцад бодлогын судалгааны хүрээлэн, гадаад бодлого, аюулгүй байдлын чиглэлээр судалгаа хийдэг их дээд сургуулиудын үйл ажиллагааг дэмжих тал дээр тодорхой санаачлагуудыг гаргасан байна. Ши Жиньпиний хийж буй хамгийн гол шинэчлэлийн ажил нь шийдвэр гаргах үйл явцад оролцдог институтуудын үйл ажиллагааг уялдуулан нэгтгэхэд оршиж багаа бөгөөд гадаад бодлого, аюулгүй байдлын бодлогын нэгдмэл байдлыг хангахын тулд 2013 онд түүний санаачлагаар байгуулагдсан Үндэсний Аюулгүй Байдлын Хороо чухал үүрэг гүйцэтгэх ажээ. Энэхүү судалгааны ажлын үндсэн зорилго нь Хятадын шинэ үеийн удирдлага БНХАУ-ын гадаад бодлогын шийдвэр гаргах механизмыг хэрхэн өөрчилж шинэчилж байгааг тодруулахад оршиж байна.

Хятад улс гадаад бодлогын шийдвэр гаргах механизмаа шинэчлэхийн тулд нэгдүгээрт сул дорой улс оронд давуу байдал олгох дипломат харилцаанаас татгалзах хөрш зэргэлдээ улс орнуудтайгаа улс төрийн өргөн цар хэрээг хамарсан, урт хугацааны тогтвортой харилцаа тогтоох гэж заасан байна.

БНХАУ-ын дарга Ши Жиньпин 2012 онд эрх барьснаас хойш хятадын гадаад бодлого эрс идэвхэжсэн билээ. Ши Жиньпиний бүрэн эрхийн эхний хугацаанд 2014 онд Хятадын Коммунист Намын төв хорооны (НТХ) Гадаад ажлын анхны хурлыг хөрш орнуудын бодлогоор явуулсан. Энэ нь ямагт их гүрнүүдтэй харилцах харилцааг чухалчлан анхаарч ирсэн өмнөх үеэс өөр, үүгээрээ ч сонирхолтой байсан. Ши Жиньпиний бүрэн эрхийн хоёр дахь хугацаа эхлэхэд 2018 онд НТХ-ны Гадаад ажлын эхний хурлыг 6 дугаар сарын 22, 23-ны өдөр зохион байгууллаа. Тус ажлын хурал дээр БНХАУ-ын дарга Ши Жиньпин илтгэл тавьж, гадаад бодлогын шинэ чиг хандлагыг илэрхийллээ. Энэ сарын тоймд Шинэ эрин үеийн Хятадын гадаад харилцааны үзэл санаа, бодлого, чиг хандлагыг тоймлон хүргэж байна

Хятадын гадаад бодлогын үзэл санааны 10 зүйл

Хятадын Коммунист намын төв хорооны Гадаад ажлын хурал дээр Ши Жиньпин тавьсан илтгэлдээ “Шинэ эрин үеийн Хятадын онцлогтой социализмын гадаад харилцааны үзэл санаа”-г дараах 10 зүйлд багцлан тодорхойллоо. Үүнд:

1. Намын төв хороогоор удирдуулсан нам гадаад ажлыг нэгтгэн зангидаж чиглүүлнэ,
2. Хятад үндэстний сэргэн мандлыг эрхэм үүрэг болгож, Хятадын онцлогтой их гүрний гадаад харилцааг урагшлуулна,
3. Дэлхийн энх тайван, хамтын хөгжлийг эрхэм зорилго болгон хүн төрөлхтний нийтлэг хувь заяаг бататгана,
4. Хятадын онцлогтой социализмыг үндэс болгон стратегийн итгэлээ бэхжүүлнэ,
5. Хамтын зөвшилцөл, хамтын бүтээн байгуулалт, хамтын үр ашиг гэсэн зарчмаар “Бүс, Зам”-ыг бүтээн байгуулна,
6. Харилцан хүндэтгэж, хамтдаа хожсон энх тайванч хөгжлийн замаар замнана,
7. Гадаад харилцааны ажлын царааг харгалзан дэлхий даяар түншлэл байгуулна,

8. Эрх тэгш, шударга ёсыг эрхэмлэн даян дэлхийн засаглалын системийн өөрчлөлтийг түүчээлнэ,
9. Үндэсний язгуур ашиг сонирхлыг дээдлэн улсын бүрэн эрх, аюулгүй байдал, хөгжлийн ашиг сонирхлыг хамгаална,
10. Дипломат ажлын шилдэг уламжлал хийгээд цаг үеийн онцлогийг хамтад нь чиглэл болгон Хятадын гадаад харилцааны онцлог загварыг бий болгоно,
2012 оноос хойш хятадын гадаад бодлогод гарсан шинэчлэлтийг энэ 10 зүйлээс харж болохын сацуу цаашид баримтлах чиг шугамыг мөн баримжаалж болно.

Тодорхой хүчин зүйлс ба түүний нөлөө: Монгол, Хятад хоёр улсын хамтын ажиллагаанд тулгардаг бэрхшээл юунаас үүсдэг вэ? Үүнийг тодруулахын тулд харилцаанд нөлөөлдөг тодорхой ба тодорхой бус хүчин зүйлсийг авч үзлээ. Эхлээд тодорхой хүчин зүйлс буюу Монгол, Хятад хоёр орны суурь өгөгдөл ямар вэ, тэр нь харилцаа хамтын ажиллагаанд хэрхэн нөлөөлдөг вэ, цаашид яаж нөлөөлөх вэ гэдгийг харъя.

Цар хэмжээний зөрүү: Монгол, Хятад хоёр улсын хэмжээ, цар хүрээ эрс ялгаатай, Хятад улс хэт том, Монгол Улс хэт жижиг, үүнээс болж нэг нь хэт давамгайлах, нөгөөх нь хэт хамааралтай болох эрсдэл үүсдэг. Хятадын эдийн засаг дэлхийд 2-т, Монголын эдийн засаг дэлхийд 133-т, батлан хамгаалах хүчээр Хятад улс дэлхийд 3-т ордог, нийт хоёр сая цэрэгтэй. Монгол 3 сая хүн амтай, Хятад 1.36 тэрбум хүнтэй гэх мэтээр үргэлжилнэ. Цар хэмжээгээрээ эрс тэс ялгаатайн дээр Монголын газарзүйн хашигдмал нөхцөл манай гадаад хамаарлыг улам хүндрүүлдэг. Харамсалтай нь энэ өгөгдлийг өөрчлөх боломжгүй, өөрөөр хэлбэл хашигдмал жижиг улс хэмээх нөхцөл маань тодорхой хугацаандаа тогтмол юм.

Тэнцвэргүй байдлаас үүсдэг хэт хамаарал, эмзэг байдлыг саармагжуулах зарим боломж бий. Монголын тал энэ боломжийг эрэлхийлж ажилладаг. Хэт хамаарал, эмзэг байдал манай аюулгүй байдал, эдийн засаг, нийгмийн гээд дийлэнх салбарт илэрч гардаг юм. Өнөөгийн байдлаар худалдаа эдийн засгийн салбарт хамгийн тод илрээд байгаа. Хятадын хэт том зах зээл Монголын хэт жижиг зах зээлтэй харилцахад гарсан гол үр дагавар нь Монголын экспортын бараг 90 хувь зөвхөн Хятад руу гардаг болсон буюу хэдийн том жижиг зах зээлийн тэнцвэргүй харилцаа бий болж ужгирсан явдал юм. Тиймээс Монгол, Хятадын худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааг улам сайжруулангаа хамааралтай эмзэг байдлаа яаж саармагжуулж явах вэ гэдэг нь тулгамдсан асуудал болоод буй.

Аюулгүй байдлын салбарт: цар хүрээний хэт зөрүүтэй байдал нь аяндаа жижиг улсад аюулгүй байдлын зовнил үүсгэдэг. Монгол Улс хоёр том хөрш орноос хэт хамаарал үүсгэхгүй байх зорилгоор олон талт гадаад бодлого хэрэгжүүлдэг билээ. Монгол Улс Хятадтай иж бүрэн стратегийн түншлэлийг тогтоосны зэрэгцээ “гуравдагч хөрш”-ийн бодлогыг идэвхтэй явуулахыг хичээдэг нь цөөн хөрштэй жижиг орны бодит байдлаас урган гарсан, хэт хамаарлаа бууруулах зорилготой зүй ёсны үйлдэл юм. Монголын “гуравдагч хөрш”-ийн бодлого нь хэт хамаарлаа бууруулж, аюулгүй байдлаа бататгах гэсэн жижиг орны зовнилоос үүдэлтэй болохоос бус Хятадад сорилт учруулж хожоо гаргах гэсэн “тоглоом” биш билээ.

Үндэсний ашиг сонирхлын зөрүү: Монгол, Хятад хоёр улс тусгаар тогтнолоо харилцан зөвшөөрсөн, газар нутгийн маргаангүй. Гэвч Монгол, Хятадын харилцаанд үе үе Далай ламын асуудал үүсдэг нь үндэсний ашиг сонирхлын зөрүүтэй байдлаас урган гардаг. Монголын

зонхилох шашин бол буддын шашин, Монгол Улс Х Богдоо тодруулахад шашны түүхэн уламжлалт институцын дагуу Далай ламын оролцоо зайлшгүй хэрэг болдог. Энэ шалтгаанаар Далай ламыг Монголд айлчлуулсан. Үүний зэрэгцээ буддын шашин шүтдэг сүсэгтнүүд Далай ламын номын айлдварыг сонордох хэрэгцээ шаардлага бий. Энэ мэт шалтгаанаар XIV Далай лам Монголд нийт 9 удаа айлчилсан. Харин Хятадын хувьд Далай лам салан тусгаарлах үзэлтэн, хагалан бутаргагч, Далай ламыг айлчлуулах нь Хятадын бүрэн бүтэн байдалтай холбоотой язгуур ашиг сонирхлыг шууд хөндсөн хэрэг гэж Хятад улс үздэг.

ОХУ нь аль тогтворгүй байгаа газруудад нөлөөгөө тогтоох Ойрх-дорнод, Алс дорнод, Африк, Өмнөд ази, Латин Америк, Солонгосын хойг багтаж байгаа ба шинээр иймэрхүү газруудад нөлөөлөө тогтоох явдал юм.

Монгол улсын хувьд ОХУ-ын гадаад бодлогод сүүлийн жилүүдэд нэлээд ахиц гарч байгаа нь эдийн засаг, худалдаа, хөрөнгө оруулалт, цэргийн зэвсэг техникийн тусламж үзүүлэхэд чиглэж байна. Монгол улсын Ерөнхий сайдын ОХУ-д хийсэн айлчлалаар БНХАУ-руу тавих байгалийн хийн хоолой “Сибирийн хүч-2 төсөлд Байгалийн хийн хоолойг Монголоор дайруулан тавих асуудлууд нэлээд түлхүү яригдсаны үр дүнд ОХУ-ын Ерөнхийлөгч В.В.Путин Газпром компани удирдлагад үүрэг чиглэл судалгаа хийлгэсэн нь Монгол улсын нутаг дэвсгэр дээгүүр байгалийн хийн хоолой дамжин өнгөрүүлж тавих боломжтой гэсэн дүгнэлтэнд хүрсэн нь сүүлийн 30 гаруй жил яригдсан хийн хоолой тавигдах асуудал шийдвэрлэгдэх боломжтой болж байна.

ОХУ-ын гадаад бодлогод Монгол улсын үндэсний аюулгүй байдалд харшлах зүйл одоохондоо алга байна гэж үзэж байна, Яагаад гэвэл ОХУ өргөн уудам нутаг дэвсгэртэй нийт хүн ам тоо 145 сая хүнтэй нийт хүн амын 30 хувь нь Уралын нуруунаас Алс дорнодын бүсэд амьдарч байна, 70 хувь нь европын хэсэг буюу Уралын нуруунаас баруун тийш амьдарч байна. Ийм учираас газар нутагаа тэлэх бодлоггүй харин хүн ам цөөрч байгаа Сибирийг хөгжүүлэх нь ОХУ-ын нэг чухал асуудал юм. Гэвч Монгол улс байнга болгоомжтой байхад илүүдэхгүй 2014 онд ОХУ Крымыг өөртэй нэгтгэсэн явдал, 2022 оны 2-р сараас эхэлсэн Орос Украины дайн нь хэзээ ч ийм зүйл болохгүй гэсэн баталгаа алга үүнд Монгол улс төрийн хар хайрцагны бодлого чангатгаж хэзээч хаанаас ч аюул ирж болох үүднээс төрийн тогтвортой байдал, залгамж чанарыг хадгалж байх нь зүйтэй байна.

Өнөөдөр Монгол улс БНХАУ-аас эдийн засгийн хувьд хараат байдалд орсон байна, худалдааны эргэлтийн 90 хувь, Монгол Улсад БНХАУ-аас 4.4 тэрбум орчим ам.долларын хөрөнгө оруулалт хийсэн. Монгол Улсад бүртгэлтэй БНХАУ-ын нийт 10.000 гаруй аж ахуйн нэгж байна. Монгол улсын гадаад бодлогын үзэл баримтлал Хоёр хөрштөйгөө эн тэнцүү харилцах зарчим Хоёр хөрштөйгөө харилцаагаа жигнээд, цэгнээд үзэхэд чухамдаа эн тэнцүү байна уу гэдэг асуудал гарч ирнэ, Энэ нь эдийн засгийн хувьд хараат байдалд орж цаашлаад улс төрийн хувьд хараат байдалд орж болзошгүй байна. Жишээ нь Тажикстан улс БНХАУ-д их хэмжээний өртөй мөн бусад оронуудад өртэй байсан 2014 онд БНХАУ Тажикстан улсын өрийг барагдуулаад газар нутгаас нь авч улмаар онцгой бүс болгож Хятадын цэрэг оруулсан байна, Манай ийм явдал болохгүй гэх баталгаа алга, нэг улсаас эдийн засгийн хувьд хараат байх явдал нь үндэсний аюулгүй байдал алдагдахад хүрч мэднэ.

Хятадын үе уламжилсан төрийн бодлогод Монгол улсын өөртэй нэгтгэх бодлого юм, энийгээ хэрэгжүүлэхийн тулд хэдэн арав зуун жилээрч тэвчээртэй таатай нөхцлийг хүлээж байдаг байна.

Шанхайн хамтын ажиллагааны байгууллага нь 2004 оноос уг байгууллагыг өөрийн төсөв, ажиллагааны механизмтай болгон албажуулжээ. Байгууллагын зорилгыг: хамтын итгэлцэл, найрамдал, сайн хөршийн холбоо, энх тайван аюулгүй байдал, бүс нутгийн тогтвортой байдлын төлөөх хамтын ажиллагаа, терроризм, салан тусгаарлал, хэт давралын эсрэг хамтран тэмцэх, улс төр худалдаа эдийн засгийн хамтын ажиллагаа гэх мэтээр тодорхойлсон байна.

ШХАБ нь цэрэг улс төрийн байгууллагын тул сүүлийн үед Монгол улсыг гишүүнээр элсэх тухай нэлээд яригдсан энэ нь Монгол улсын гадаад бодлогын үзэл баримтлалтай зөрчилдөж байгаа нь “Эвсэлд үл нэгдэх” гэдэг ойлголтыг тодорхойхон хэлбэл “цэрэг улс төрийн эвсэлд нэгдэхгүй” гэсэн санаа юм. Хэрэвээ Монгол улс ШХАБ-д гишүүнээр элсэн тохиолдолд МУ-ын гадаад бодлогын үзэл баримтлалтай зөрчилдөж болзошгүй байна. Иймд Монгол улс ажиглагчын статустайгаар оролцож байх нь зүйтэй байна.

БНХАУ, Монгол улс ОХУ-ын төрийн тэргүүн нарын гурван талт уулзалт Монгол улсад одоогийн нөхцөл байдалд ашиг багатай хоёр талт харилцаа нь илүү чухал байсан байх, Монгол улстай холбоотой асуудал шийдвэрлэх болгонд ОХУ, БНХАУ заавал нэг нэгнээс нь асуух шаардлага урган гарна, харин хоёр талт хамтын ажиллагаан хоёр тал харилцан тохиролцож шийдвэрлэх боломжтой нь давуу талтай байна.

Монгол улс тусгаар тогтнолын баталгаа болсон Оюуны тусгаар тогтнол, Цусны тусгаар тогтнол, Орон зайн тусгаар тогтнол, засаглалын тусгаар тогтнол, Ахуйн тусгаар тогтнол, дөрвөн баталгааг БНХАУ-д алдах байдалд хүрээд байгаа ба одоогийн байдлаар Орон зайн тусгаар тогтнол буюу хил хязгаарын бүрэн бүтэн байдал хэвээр хадгалагдаж байна.

БНХАУ өнөөгийн байдлаар 1 миллиард 360 гаруй сая хүн амтай Хятадын бодлого бол аль болох хүн амаа цөөлөх бодлого барьж байгаа ийм ч учираас хүн амын өргөн хэрэглэгддэг хүнсээр нь дамжүүлж насжилтыг богиносгох, генийн өөрчлөлттэй хүнсний бүтээгдэхүүн маш хямд үнэтэй хүнсний ногоо ихээр тариалаж хүнсний хэрэгцээг хангаж байна. Монгол улс импортын хүнсний түүхий эд. бүтээгдэхүүний хувьд 2017 оны байдлаар 20 бүлгийн 178 төрлийн нийт 331.5 сая ам. долларын хүнсний түүхий эд. бүтээгдэхүүнийг импортолсон байна⁸ эдгээрийн нэлээд хувийг жимс жимсгэнэ, хүнсний ногоо эзэллэж байгаа юм, Иймд аль болох гаднаас авахгүй дотооддоо үйлдвэрлэж хүн амын хүнсний аюулгүй байдлыг хангах шаардлагатай байна.

5. ДҮГНЭЛТ:

Монгол Хятадын өнөөгийн харилцаа бол Монгол улсад зээл тусламж их хэмжээгээр авч байгаа нь яваандаа эдийн засгийн хувьд нэг ороноос /БНХАУ/-аас хараат байх явдал үүсэх, улмаар улс төрийн хувьд хараат байдал үүсч болзошгүй тул хэт нэг БНХАУ-аас авч байгаа зээл тусламжаа тодорхой түвшинд барьж хязгаарлах, гуравдагч оронтой худалдаа, эдийн засаг хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх шаардлагатай байна.

⁸ Хүнс, Хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яамны албан ёсны сайтаас статистик мэдээлэл.

БНХАУ-ын хэрэгжүүлж байгаа “Бүс ба Зам” нь Хятадын бараа бүтээгдэхүүний дундад азиар дамжуулж Европын оронуудад хүргэх худалдааны төсөлд юм, үүнд Монгол улс оролцох нь эдийн засгийн хувьд ашигтай юу ашиггүй юу гэсэн хувилбарууд яригдаж байгаа энэ үед Монгол улс энэ төсөлд нэгдсэнээр эдийн засгийн хувьд ямар үр өгөөжтэй тодорхойлох хэрэгтэй, энэ төсөл оролцсоноор Монголын экспортын бараа бүтээгдэхүүнийг гуравдагч зах зээлд борлуулах боломжтой эсэх судлах шаардлагатай байна.

ОХУ-ын нэг онцлог нь өргөн уудам нутаг дэвсгэр хүн ам сийрэг нийт хүн амын 70 хувь нь Европын хэсэг буюу Уралын нуруунаас цааш, 30 хувь нь Сибирь, Алс дорнодод амьдарч байна, ОХУ-ын хувьд одоохондоо Украин, Крымын асуудлаас болж Олон улсын хориглоос болж эдийн засгийн хувьд суларсан боловч байгалийн баялагын асар их нөөцтэй ороны хувьд сүүлийн жилүүдэд Алс дорнодыг хөгжүүлэх, сибир гэж жил ирэх тусам хүн амын сийрэгжиж байгаа тул энэ бүс нутгийн эдийн засгийн хөгжүүлэх Монгол улс дагаж хөгжихөд таатай боломж байна гэж болно, Бүс нутгийн аялал жуулчлал, хил орчимын худалдаа, эдийн засгийн чөлөөт бүсийг хөгжүүлэх боломжтой байна.

Шанхай хамтын ажиллагааны байгууллагад Монгол улс гишүүнээр элсэх талаар сүүлийн жилүүдэд нэлээд яригдсан Монгол улсын гадаад бодлогын үзэл баримтлалтай зөрчилдөж байгаа нь “Эвсэлд үл нэгдэх” гэдэг ойлголтыг тодорхойхон хэлбэл “цэрэг улс төрийн эвсэлд нэгдэхгүй” гэсэн санаа юм. Хэрэвээ Монгол улс ШХАБ-д гишүүнээр элсэн тохиолдолд МУ-ын гадаад бодлогын үзэл баримтлалтай зөрчилдөж болзошгүй байна. Иймд Монгол улс ажиглагчын статустайгаар оролцож байх нь зүйтэй байна.

Эцэс нь хэлэхэд Монгол улс гуравдагч хөршийн бодлогодоо ахиц гаргах шаардлагатай, Орос Хятад хоёр хөршийн төрийн хар хайрцагны бодлого бол Монгол улсыг хөгжүүлэх дургуй энэ хэмжээнд нь байлгаж байх сонирхолтой хоёр хөршөөс хараат байх бодлого бол аль ч үед байсан одоо ч байгаа гэж хэлж болно.

САНАЛ:

1. Монгол улсын гадаад бодлогын үзэл баримтлал хоёр хөрштэйгээ эн тэнцүү харилцах гэсэн зарчимаа хадгалах, нэг талыг хит барихгүй байх тэнцвэртэй харилцааг хөгжүүлэх, эдийн засгийн хувьд гуравдагч хөршийн бодлого ахиц гаргах харилцан ашигтай худалдаа, хөрөнгө оруулалтыг түлхүү оруулах
2. Аливаа үндэсний аюулгүй байдал нөлөөлсөн эвсэлд нэгдэхгүй байх зарчимаа хадгалж Монгол Улс ШХАБ-д гишүүнээр элсэн орох шаардлагагүй байна.
3. Монгол, ОХУ, БНХАУ-ын дээд хэмжээний 3 талт уулзалтаар Монголын талд одоогоор үр ашиг багатай тул 2 талд хамтын ажиллагаа нь Монголд хоёр хөрштэйгээ тус тус нь асуудлаа шийдээд явах нь үр дүнтэй гэж харагдаж байна.

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

1. Монгол улсын үндсэн хуулийн нэмэлт өөрчлөлт 2019 он.
2. Монгол улсын Гадаад бодлогын үзэл баримтлал 1994, 2011 он.
3. Монгол улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал 2011 он.

4. Монгол улсад Гадаад бодлогын үзэл баримтлал батлагдсаны 20 жилийн ойд зориулсан эрдэм шинжилгээний бага хурлын материалууд.
5. Московские новости сонин 2012 оны 02 дугаар сарын 27-ны өдрийн нийтлэлээс.
6. ОХУ үндэсний аюулгүй байдлын стратеги шинэчилэл 2015 он.
7. ОХУ-ын Уфа хотноо "Аюулгүй байдлын асуудал эрхэлсэн өндөр, дээд албан тушаалтнуудын 10 дахь удаагийн уулзалт" 2019 оны уулзалтын материалаас.
8. “Монгол Хятадын Харилцаа Ба Нөлөөлөгч Хүчин Зүйлс” Аюулгүй байдал судлалын хүрээлэнгээс гаргасан нийтлэл 2019 он.
9. Б.Батцэцэг: “Монгол, Хятадын харилцаа түүхэн дэх хамгийн таатай үедээ байна” нийтлэлээс 2019 он.
10. Хүнс, Хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яамны албан ёсны сайтаас статистик мэдээлэл.